

УДК:
304:27-67
Примљено:
1. јуна 2009.
Прихваћено:
18. јуна 2009.
Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XXI) VIII, vol=20
Бр. 2 / 2009.
стр. 23-38.

Владан Станковић*
Институт за политичке студије у Београду

ФУНКЦИЈЕ СОЦИЈАЛНЕ ДРЖАВЕ У ХРИШЋАНСКИМ ПОЛИТИЧКИМ КОНЦЕПТИМА¹⁾

Сажетак

Аутор се позабавио феноменом основних функција социјалне државе из угла традиционалне и савремене хришћанске политичке мисли.

Кључне речи: функције социјалне државе, социјална правда, хришћанство...

1. Услед специфичног погледа хришћанске мисли на место и улогу политике у друштву, што је изродило и супротстављене политичке концепте спрам државног и правног устројства унутар хришћанског света, овде ћемо обележја социјалне државе разматрати нешто шире – кроз функције социјалне државе. Разлика лежу у чињеници да је социјална држава државноправна категорија, док су функције социјалне државе нешто шире и свеобухватније одређене – оне су општедруштвена категорија, али имају и неспорни државноправни карактер.

Како год било, најпре је неопходно разјаснити шта су то функције једне социјалне државе, шта их све дефинише, да бисмо касније, у другом делу рада, могли да појаснимо различите приступе овој теми у хришћанским политичким концептима.

Функције социјалне државе су оне друштвене и државне обавезе које одређене државне институције, али и друштвене установе

* Истраживач сарадник ИПС у Београду.

1) Рад је настао у оквиру научног пројекта «Друштвене и политичке претпоставке изградње демократских институција у Србији» (149057Д), који се реализује у оквиру Института за политичке студије у Београду, а финансира Министарство науке и технолошког развоја Републике Србије.

(цркве, милосрдна друштва, невладине организације и сл) преузимају на себе, у циљу задовољења социјалних потреба угрожених лица (старих, болесних, убогих, избеглица, небринутих, деце...). Ове функције спроводе се мерама социјалне политике. Због тога је социјална политика таква практично-друштвена делатност која је нераскидиво повезана са функцијама социјалне државе. Социјалном политиком врши се усмеравање “друштвених снага према неким парцијалним или мање-више општеприхваћеним циљевима.”²⁾ То су мере које се предузимају како би се извршила прерасподела богатства, у циљу постизања социјалног мира, кроз програме заштите слабих, сиромашних, хендикепираних лица. И управо зачеци ове “заштите налазе се у добротним и милосрдним приватним, црквеним и државним акцијама, помоћи убогим и немоћним, као и заштити сирочади и ратних ветерана.”³⁾

Данас су функције социјалне државе од конкретних и практичних делатности задобиле обресе једне опште, социјалне политике. Ове функције немају више за циљ само остваривање социјалног мира у сукобљеним тржишним друштвима, већ понегде и постизање виших трајних вредности друштвене кохезије, као што је остварење социјалне правде.⁴⁾ Тако су функције социјалне државе постале превентивне мере економске политике (и то нарочито оне фискалне), преко којих држава обезбеђује минимум социјалне сигурности за своје грађане.⁵⁾ Ове би функције у најопштијем смислу могле да означавају и државне мере којима се побољшава финансијски стандард становништва, чак и квалитет животног стандарда, али и врши регулацију јавне потрошње. Коначно, у једном од званичних политичких концепата хришћанства, социјална

2) М. Милосављевић: “Сocijalna politika”, *Sociološki leksikon*, Savremena administracija, Beograd, 1982, str. 608.

3) М. Милосављевић: “Сocijalna zaštita”, *Sociološki leksikon*, Savremena administracija, Beograd, 1982, str. 611.

4) Корпоративна држава, са једне, или држава благостања, са друге стране, управо имају за задатак постизање овог циља. Ево шта нпр. Мусолини каже о социјалној правди. “Шта значи та виша социјална правда? Значи обезбеђен рад, правичну награду, достојан дом, значи могућност непрестаног развитка и побољшања.” (В. Musolini: *O korporativnoj državi*, Štamparija Madžarevića, Beograd, 1937, str. 41) Али и држава благостања, која је само коректура либералне државе, и не превреднује њене вредности у најзначајнијој мери, указује на нужност солидарности. Тако солидаризам државе благостања ставља нагласак на “сарадњу уместо надметања, на дужност уместо права, на добробит заједнице уместо жеље појединца, на алтруизам уместо себичности.” (G. Vic, P. Wilding: *Ideology and Social Welfare*, Routledge and Kegan Paul, London, 1984, p. 27)

5) М. Милосављевић: “Сocijalna politika”, str. 608.

функција државе је нераскидиво повезана и са верском и црквеном есхатологијом.⁶⁾

Како год било, функције социјалне државе мењале су се кроз временска раздобља. Она су мењала не само опсег, већ и титулара права и обавеза. За нас је од значаја веза ових функција са различитим хришћанским политичким доктринама, о чему ће бити речи у даљем тексту.

2. Рано хришћанство не познаје институте јавних служби запошљавања, организовања радова, помоћи сиромашнима, незбринутима, оболелима и слично. “Пауперизам се по њима лечи искључиво милосрђем богатих.”⁷⁾ Материјалне погодности које проистичу из ових дела милосрђа односе се искључиво на припаднике хришћанских заједница. Још је Јован Златоусти, у доба ране Цркве, окривљавао припаднике раних заједница да због немара присиљавају Цркву и њене свештенике да теже поседовању добара.

Ране хришћанске заједнице настоје да “нико не буде сиромашан”, тако што ће чланови поседовати искључиво заједничку имовину (принцип *комунитарности*). Овај принцип проналази своје место примене још у старозаветној традицији, која одбацује хијерархију, и уводи тзв. хоризонтално друштво.⁸⁾ Када је богатство у питању, Златоусти тврди да богатство као такво заправо и не постоји, оно је из хришћанског угла посматрано само “фонд из кога треба да се издржавају сиромашни”.⁹⁾ Они су “продавали своју земљу и друга своја добра и давали их заједницама, које су затим вршиле расподелу према потребама појединих чланова (према *Делима апостолским*, II, 44-47; IV, 32-37).”¹⁰⁾ Због тога ће св. Григо-

6) У католичком предању “коначно остварење истинске државе Божје губи се у мутној и са социолошког и историјског становишта неодређеној есхатологији.” (Б. Априновић: Старозаветни пророци-борци за социјалну правду/магистарски рад, Факултет политичких наука, Београд, 2004, стр. 47)

7) М. Ступар: “Социјалнополитичка концепција раног хришћанства – социјалнополитичка и социјалноправна доктрина Католичке цркве”, *Анали Правног факултета*, бр. 3-4, Београд, 1959, стр. 357-376.

8) Б. Априновић, Старозаветни пророци-борци за социјалну правду/магистарски рад, стр. 106: “Јеврејски народ је хоризонтално друштво, које одбацује појам хијерархије – како у свом односу према Богу, тако и у односу међу људима.”

9) Д. Богдановић: “Основи социјалне теологије Св. Јована Златоустог (III део)”, *Хришћанска мисао*, (5-8), Хиландарски фонд, Београд, 1996, стр. 56.

10) М. Ступар: “Социјалнополитичка концепција раног хришћанства – социјалнополитичка и социјалноправна доктрина Католичке цркве”, стр. 360.

рије Нисијански заступати становиште да економија мора да служи људима, а не стицању добити.¹¹⁾

Касније хришћанство одустало је од комунитарног принципа, јер га је било све теже одржати, у друштвима у којима је дотична вера постала званична религија царства. Хришћанство на нов начин тумачи функције социјалне државе. Напуштен принцип негације приватне својине сада се замењује схватањем да је хришћанин плододуживалац земаљских добра. Пошто човек не располаже добрима, већ само њиховим привидом, па зато материјална добра не могу човека учинити срећним, то су сва земаљска добра од Бога дата, и само он њима може располагати.¹²⁾ Хришћанин је дужан да се о повереним добрима стара на начин којим ће омогућити опстанак и напредак свој и своје породице, али и ближњих са којима живи. Прећутно се признаје *de facto* постојање приватне својине. Па ипак, хришћанство је настојало да сачува “помен на живот првобитних заједница”. Све до пред крај петог века, а у Источном делу царства и нешто касније, сачувана је институција “агапе” (*αγάπη*). Агапе су заједнички обеди хришћана у кућама богатих. Уз помоћ ове социјалне институције богати би се искупљивали сиромашнима због социјалних разлика, које су последице грешног живота палог човека.¹³⁾ То је доба у коме Јован Златоусти милосрђе тумачи као “добар зајам, а не издатак”. “(...) одбијање прерасподеле економских добара јесте грех суровости и нечовештва... Милостиња је једини начин да се богаташ спасе... (...) већ само присуство сиромаша показује да богаташ живи порочно, јер нема самилости ни према коме.”¹⁴⁾ Посредно признање приватне својине хришћанска црква је настојала да нивелише преко моралне обавезе деобе са другим, сиромашнијим члановима заједнице, и тако отклони социјалне разлике.

3. Када је реч о професионалним особеностима функција социјалне државе у хришћанству, ваља истаћи разлике у приступу православног и католичког модела социјалне политике.

11) Св. Григорије Ниски: “О стварању човека”, *Господе ко је човек – православна антропологија и тајна личности*: 7-90, Православна мисионарска школа А. Невски, Београд, 2001, стр. 11-14.

12) “Земља припада Богу док су људи странци и пролазници.” (Г. Мандзаридис: *Социологија хришћанства*, Хришћански културни центар, Београд, 2004, стр. 246) “Економска добра треба да припадају свима (...)” (Ibidem, стр. 248)

13) У *Првој посланици Коринћанима* апостола Павла (XI, 21-22) може се спознати апостолска срџба због тога што свако жури при јелу, па неки поједу превише, а неки немају довољно.

14) Д. Богдановић: “Основи социјалне теологије Св. Јована Златоустог (V део)”, стр. 58.

Православни приступ, држи се политичког концепта симфоније верске и извршне власти (Цркве и цара), па тако прокламује те одлучност и у области социјалних давања. “Православни црквени поглавари, заступали су такву социјалнополитичку концепцију по којој социјалну заштиту треба да остварује држава у првом реду, сама или заједно са црквом, а функција цркве у овом погледу је увек помоћна.”¹⁵⁾ Ово указује на рано настојање православних мислилаца да бремене обавеза према пуку сиромашних, којих је било веома много, пребаце на терет државе. Тако је Православна црква дала легитимитет држави да она спроводи мере социјалне политике.¹⁶⁾ Држава је била свемоћна, и за очекивати је било да на своја плећа преузме и терет социјалних обавеза путем мера фискалне политике.¹⁷⁾ Тако се у најразвијенијој фази византијске привреде “служба социјалних давања у знатној мери приближила, и једним делом идентификовала, са службом снабдевања.”¹⁸⁾ Држава је намиривала основне потребе грађана Цариграда, а до извесне мере овај социјални шаблон је спровођен и у другим већим градовима Византа.¹⁹⁾ Из ових разлога је Византија била прва велика држава нове ере која је предузела широке мере социјалне заштите, које наликую надлежностима савремених социјалних држава.

Са друге стране “Католичка црква заступала је, у то време, тезу, да је главни циљ власти заштита слабих, а пошто заштита слабих спада у надлежност цркве то њој припада световна и религиозна власт, а то значи сва и свака власт.”²⁰⁾ Света столица је са презиром гледала на прожимање духовне и световне власти уопште, називајући богослове и православне великодостојнике због

15) М. Ступар: “Социјалнополитичка концепција раног хришћанства – социјалнополитичка и социјалноправна доктрина Католичке цркве”, стр. 365.

16) Да је пореска политика или политика прикупљања средстава у буџет строго државни и централизован посао, видети у: N. Vučo, *Državna intervencija u privredi*, Savremena administracija, Beograd, 1975, стр. 43.

17) Г. Острогорски: *Привреда и друштво у Византијском царству*, Просвета, Београд, 1969, стр. 205: “Византијски систем опорезивања водио је томе да су сиромашнији сељаци били сразмерно највише, а богатији сразмерно најмање оптерећени порезима...”

18) М. Ступар: “Социјалнополитичка концепција раног хришћанства – социјалнополитичка и социјалноправна доктрина Католичке цркве”, стр. 363.

19) Овде ипак ваља нагласити да је највећи број становништва привређивао у примарном привредном сектору, те да је највећи број становника Византије живео на селу, од земљорадње. У доба опадања византијске привреде, порези са сеоских имања представљали су најзначајнију ставку буџета.

20) “На тој тези католичке цркве заснована је цела њена политика и акција.” (М. Ступар: “Социјалнополитичка концепција раног хришћанства – социјалнополитичка и социјалноправна доктрина Католичке цркве”, стр. 364)

таквог односа “ласкавцима царева и краљева”²¹⁾. Католички концепт настоји да дела милосрђа (*caritas*) протумачи тако да она постану неодвојиви део хришћанског начина живота, пошто “није ју могуће повјерити каквој институцији или кому другому.”²²⁾ Тако је Католичка црква створила мере социјалне политике које су парирале оним подстицајним мерама Православне цркве на Истоку које је остваривала византијска држава када је преузела обавезу да се стара о сиромашнима, бескућницима, незбринуту деци, самохрамним мајкама, јуродивима...

У намери да оствари послове из домена милосрђа Католичка црква је сама решавала ове проблеме.²³⁾ Она је порицала права световним властима да спроводе функције социјалне државе.²⁴⁾ “Средства којима је црква остваривала социјалну акцију била су: недељни прилози, месечни прилози, и општи прилози верника... прилози поводом крштења; од *fideicomiss*-а на земљи и других непокретности датим цркви, од дарова цркви и црквеним социјалним установама. Ова добра су, по правилу, била изузета од пореза,..."²⁵⁾ Како је време пролазило, а Католичка црква губила на утицају и престижу у друштву, који је имао за последицу пражњење касе у Риму, тако је западна црква настојала да један терет обавеза пренесе на световне власти: на централни буџет и краљеву касу, али и на

21) Ibidem, стр. 364.

“Презир са којим су папе гледале на помоћну улогу православних и црквених поглавара и православне цркве у односу на социјалну акцију световних власти на Истоку је нескривен.” (Ibidem, стр. 365)

22) Вице Јохн Батарело, “Солидарност из Царитасове перспективе”, Богословска смотра, бр. 2/04, Загреб, 2004, стр. 539-558: “Царитас се првенствено проматрало кроз дјела милосрђа, то јест кроз служење потребитима. Концепт милосрђа много се пута користи у текстовима Новог завјета. Помагање и давање хране сиромашнима средишња су обиљежја праксе у првим жупама. Ваља ипак нагласити да милосрђе увијек представља и специфични изрицај кршћанског живљења. Стога се оно схваћа као задаћа и одговорност свију. Није ју могуће повјерити каквој »институцији« или кому другому. Стварно вјеровање и служење другима, посебице потребитима, међусобно су неодвојиви.” (стр. 540)

23) Ово је и данас остао званичан став римокатоличке цркве у вези рада на остваривању функција социјалне државе, с том разликом што је, данас, Црква ангажовала све сегменте друштва, па тако и државу у том послу. (Нешто више о тој теми у: John Verstraetan: “Socijalna misao Crkve kao tradicija”, *Obnovljeni život*, бр. 1/03: 99-110, Загреб, 2003, стр. 102)

24) Основ овога ваља тражити у чињеници да је званична римска теологија правду генерално, па тиме и социјалну правду сагледавала као могућу и битно садржану искључиво “у идеалној Држави Бојжој. Земалјске институције су праведне у оној мери, у којој подржавају овај идеал.” (В. Аpcовић: *Starozavetni proroci-borci za socijalnu pravdu/magistarski rad*, стр. 47)

25) М. Ступар: “Социјалнополитичка концепција раног хришћанства – социјалнополитичка и социјалноправна доктрина Католичке цркве”, стр. 367.

обласне господаре (феудалце) који су још увек располагали кључним фискалним правима убирања пореза.

4. Савремени поглед на основне функције социјалне државе носи са собом видне промене.

а) Оне су највидљивије у католичком свету, где је црква у чувеној енциклици папе Лава XIII, *Rerum novarum* из 1891. године, позвала постреволуционарне, буржоаске власти, да унесу корективе у своју либералну политичку и економску доктрину.²⁶⁾ Наиме, либералима, који су тврдоглаво бранили формалну и политичку слободу и занемаривали економска и социјална права, одговарало је то што је терет функција социјалне државе пао у највећој мери на Цркву.²⁷⁾ Они су пропагирали либерални концепт државе, “државе чувара”, у којој су ингеренције те, и такве, државе сведене на најобичније одржавање реда. У таквој доктрини нема места за социјалне ингеренције државе, већ је то посао Цркве. Међутим, овакав немар и нехумани однос спрема широких слојева градског пролетеријата претио је да изазове социјалну револуцију, а социјалне побуне градског радништва, и сељачки устанци били су честа појава. Црква је увидела да није у стању да изађе на крај са овим проблемима. Због тога се по први пут у својој историји обратила држави, предузетницима и свим људима од утицаја, тражећи минимум социјалних права за потлачене масе.²⁸⁾ Напуштена је кла-

26) Папа Лав XIII овај позив иако веома обазриво, на неколико места у енциклици *Rerum novarum* чини ипак и изричито. Тако на пример каже: “Сиромашни свијет, немајући ништа чиме би се бранио, ослања се највише на заштиту државе. За раднике се; дакле, јер се броје у сиромашне, треба држава нарочитом бригом бринути.” (Lav XIII: “Djelo države – pravilo i granice prava zahvata”, *Rerum novarum*, од. 29)

27) “Класична социјалнополитичка доктрина Католичке цркве, по којој социјална акција спада у надлежност цркве, а не државе, одговарала је буржоаској, либералистичкој, концепцији уздржавања државе од сваке акције у области социјалне заштите. Због тога је дуго времена Католичка црква и вера служила либералној буржоазии као добродошло оружје да би се ослободила терета социјалне акције...” (М. Ступар: “Нова социјалнополитичка доктрина Католичке цркве – социјалнополитичка и социјалноправна доктрина Католичке цркве”, стр. 372)

28) О критици либералног капитализма на утемељеној *laissez-faire* → *laissez-passer* економији која је радника свела на најобичнију робу на тржишту радне снаге, те о критици дехуманизоване слике радника у капиталистичким системима, видети више у енцикликама: *Quadregesimo anno, Solicitud rei socialis, Centessimus annus...* У *Quadregesimo anno* отворено се напада свођење пословно-радних односа на детерминизам објективних законитости тржишта рада: “Дуго је заиста капитал могао све грабити на своју страну. Што год је произведено, који год су добивани плодови, капитал их је присвајао себи, а раднику је оставио једва толико колико му је требало да окријепи и прикупи снаге. Говораху да по неком неизбежном наравном закону сав згнута капитал припада богатима и да су по истом закону радници осуђени да буду вјечни сиромаси или присиљени на веома биједан и јадан живот. Истина је, додуше, да се с тим науком либералаца, који су по Manchesteru добили име, пракса није ни увијек ни

сична социјалнополитичка концепција према којој не може бити говора о постојању некакве социјалне државе, јер је за то подручје рада надлежна Црква. Према новом друштвеном учењу Католичке цркве “обавеза и посао је сваког вјерујућег кршћанина да саобразно својим могућностима учествује у креирању социјално праведнијег друштва.”²⁹⁾ Од тада ће Католичка црква читавим низом енциклика и других аката одговорити на арсенал неправди што су их радно способни мушкарци и жене проживљавали у сурово експлоататорским условима *laissez faire*-а. Овде ћемо поменути само неке позиве којима Црква предлаже решења за имовинске и привредне односе, те мере социјалне заштите. Већ у енциклици *Rerum novarum* из 1891. године, папа Лав XIII указује на потребу државе да својим интервенционистичким мерама допринесе не само развоју друштва, већ и благостању читаве заједнице.³⁰⁾ У одељку 29. исте енциклике папа Лав XIII каже и следеће: “За раднике се; дакле, јер се броје у сиромашне, треба држава нарочитом бригом бринути.”³¹⁾ Још је изричитоји папа Пио XI (1931) који констатује: “(...) треба се трудити да се створена добра раздијеле у складу с прописима опћега добра, односно друштвене праведности.”³²⁾ Папа Јован Павле II (1981) у енциклици *Laborem excensers* (“Радом човек”), проширује поље деловања функција социјалне државе и у област интериризованих норми (стандарда, обичаја, морала и савести). Он износи неколико важних теза које подстичу бујање социјализаторских функција рада, а тиме и процват броја функција социјалне државе: идеју о хуманој димензији рада (божје послање),³³⁾ идеју о повреди достојанства радника у индустријском процесу,³⁴⁾ идеја о раду као суживоту са другима у процесу рада,³⁵⁾ неразлучивост рада и капитала,³⁶⁾ отворено пропагира ограничавање приватне својине и

свугдје подударала; али се ипак не може порећи да су економско-социјалне установе устрајно покушавале ићи у том правцу. Свакако, нитко се неће чудити ако су таква крива мишљења и такви опаки захтјеви жестоко нападани, и не само од оних којима су таква начела отимала природно право да свој положај побољшају.” (папа Пио XI: “Nepраведni zahtjev kapitala”, *Quadregesimo anno*, од. 55)

29) Papsko veće za pravdu i mir: “Socijalno učenje i aktivnosti Crkve”, *Osnove socijalnog učenja Katoličke crkve*, Beograska nadbiskupija/Fondacija Konrad Adenauer, Beograd, 2006, str. 287: “Socijalno učenje Crkve mora biti sustavni deo obrazovnog puta vernika laika.”

30) Lav XIII: *Rerum novarum*, од. 26.

31) Lav XIII: *Rerum novarum*, од. 29.

32) Pio XI: *Quadregesimo anno*, од. 58.

33) Jovan Pavle II: *Laborem excensers*, од. 4.

34) Jovan Pavle II: *Laborem excensers*, од. 8.

35) Jovan Pavle II: *Laborem excensers*, од. 8.

36) Jovan Pavle II: *Laborem excensers*, од. 13.

увођење схватања да капитал у процесу рада обавезује,³⁷⁾ позива на подруштвљавање имовине где год је то могуће и подстиче претварање приватног капитала у акционарска друштва³⁸⁾...

б) Социјална делатност протестантских деноминација такође указује на настојања да се црквене активности оделе од државних. И ту је више реч о функцијама социјалне државе, него о социјалној држави коју подупире религиозност (што је случај у православном свету). Протестантизми који имају афинитета према култури социјалних функција, током времена су подстицали изградњу мрежа социјалних услуга кроз црквене организације за сервисирање социјалног рада (тзв. *social service work*).³⁹⁾ Ове организације, у складу са политиком *laissez faire-a*, делују као невладин сектор, и представљају скупове разнородних иницијатива на локалном нивоу.⁴⁰⁾ Социјална делатност овде је уско ограничена на разне облике социјалне помоћи, јер је држава споро, тешко и са муком освајала функције социјалне државе.⁴¹⁾ Мрежа организација нема за циљ само да пружа непосредну помоћ, већ и да искорењује сиромаштво разним подстицајним мерама у сфери струковне обуке, превентивне здравствене заштите и сл.⁴²⁾ Коначно, у најновије време она обавља интелектуалне услуге прикупљања информација о социјалним проблемима: имиграната, расељених, незапослених, и представља својеврсну групу за притисак за стварање јавног мњења како би

37) Jovan Pavle II: *Laborem excensers*, od. 14: “Кришћанска традиција никада није подржавала то право као апсолутно и недодирљиво. Напротив, увијек га је схваћала у ширем контексту заједничког права свих да користе сва створена добра: право на приватно власништво као подређено право на заједничку употребу, опћој намјени добара.”

38) Jovan Pavle II: *Laborem excensers*, od. 15.

39) N. Christie, M. Gauvreau: *The Protestant Churches and Social Welfare in Canada*, Published by McGill-Queen’s Press - MQUP, 2001, p. 132.

40) И управо се у овој тачки разликује католички приступ од протестантског. То је сукоб хомогенизма, универзализма и интервенционизма католичке концепције, са децентрализмом, фрагментизмом, локализмом и дерегулацијом протестантског приступа. (K. van Kersbergen, *Social Capitalism – A Study of Christian Democracy and the Welfare State*, Published by Routledge, 1995, p. 196: “These differences concern the degree of stateness / the level of centralisation; the level of state-church integration; the degree of state intervention in the economy/ and the degree of institutional coherence /universalism versus fragmentation. The ideal-type of the welfare state refers to a historical combination of universalism and stateness and is taken to comprise the following characteristics: political centralisation, nationalisation of Church, cultural homogeneity, advanced (democratic) agriculture, lack of, or at least limited, absolutism, smooth democratisation and a limited division of state and society.”)

41) “Као државна функција јавља се кроз систем неразвијеног социјалног старања о немоћнима и сиротињи (*Poor Law* с почетка XVII века у Енглеској), физички и психички оштећеним, у коме се мере и облици помоћи крећу између милосрђа и кажњавања.” (M. Milosavljević: “Сocijalna zaštita”, стр. 611)

42) N. Christie, M. Gauvreau: *The Protestant Churches and Social Welfare in Canada*, p. 137.

се подстакла државна служба ка остваривању одређених функција.⁴³⁾ Коначно, исходиште раста социјалних функција у протестантским друштвима јесте формирање тзв. *државе благостања*, која је коректив и хуманизована слика либералне државе, те полицијске “државе-чуvara” која само арбитра у пољу неспутаног економизма (тзв. регулаторно дејство државе).⁴⁴⁾

в) Однос према функцијама социјалне државе и у православљу се током векова доста мењао. Он ће унутар православног предања бити одређен померањем тежишта моћи од релативне равнотеже односа цара и Цркве ка отвореном цезаропапизму. Под Иваном Грозним држава је постала ексклузивни заступник и бранилац монашке теократије догматског фундаментализма.⁴⁵⁾ Таква симбиоза подразумевала је и бирократизовање саме цркве и стварање црквене управе.⁴⁶⁾ Током наредних векова, почев од Петра Великог до Велике октобарске револуције, црква ће представљати део свемоћног државног апарата: свештеници су и званично постали државни чиновници, добивши место у режиму и плате из државног буџета.⁴⁷⁾ Тако су сва питања из домена социјалне политике потпала под државну надлежност. Свакако да је подређена улога Руске православне цркве (РПЦ) наилазила на отпор оних који су држали да она треба да припада сиромашнима и да се о њима брине. Покрет стригољника, који су проповедали под утицајем Феодосија Косог настојао је да реализују идеје једнакости, братства и социјалне правде које су већ биле приметне у учењима духовораца и малокана.⁴⁸⁾ Међутим, са појавом капитализма у царској Русији, позиција маса се чак и погоршава. Некада бар спокојно руско село

43) *Ibidem*, p. 198.

44) Ево шта о праведности каже истакнути социјалдемократа Вили Брант (Willy Brandt): “Основна вредност праведности не тежи ураниловци, већ једнакости, гдегод се она може остварити, наине, постизању могуће мјере једнакости животних шанси.” (V. Brant, O. Palme: “Pisma i razgovori”, *Marksizam u svetu*, br. 4-5/77, Beograd, 1977, str. 248) Оно што је опсег функција социјалне државе у протестантској перспективи јесте, покушај да се пружи подједнаке шансе, свима, иако ће социјалне разлике значајно утицати на то да неко “утакмицу живота” прође лагодно, а неко мукотрпно и по цену огромних психофизичких напора.

45) Dž. Bilington: *Ikona i sekira – istorija ruske kulture / jedno tumačenje*, IRO Rad, Beograd, 1988, str. 87.

46) Покрет ниловаца одбио је овакво православље па је њихов сукоб са етаблираним јосифовцима додатно ослабио позицију Цркве.

47) “Православни цареви и краљеви, као и њихови атеистички наследници, по правилу су спроводили политику поспешивања самоизолације цркве, да би је на тај начин учинили безазленом и ослабили њена настојања око хришћанског обликовања света.” (E. Benc: *Duh i život Pravoslavne crkve*, Čigoja štampa, Beograd, 2004, str. 210)

48) blog.b92.net/text/4251/Судбина%20хришћанског%20социјализма

у коме доминира сеоска и породична задруга (*община*), сада бива девастирано; маса пука сели се у градове, прохтеви становништва расту...⁴⁹⁾ У таквим околностима црква не реагује. Црква дели судбину режима који ју је вековима раније привезао за себе.

Безаност цркве за државнополитички режим руског царизма, имао је за последицу радикалну критику ове и овакве позиције Руске православне цркве чак и унутар црквених кругова, од стране нижег свештенства које је делило судбину народа.⁵⁰⁾ “Таква позиција Православне цркве водила је ка немогућности да се реше самостално питања друштвеног развоја.”⁵¹⁾ Затражено је више социјалне правде, те делатност Цркве на активностима које ће показати да она није црква богатих. Ти покушаји, међутим, нису уродили плодом, тако да су функције социјалне државе након револуције спровођене искључиво етатистичким мерама званичног партијског апарата.

У време совјетске владавине, Црква се нашла у безизлазно тешкој позицији. Њена улога у друштву била је неодржива све до пред крај Отаџбинског рата, када је и сама дала допринос одбрани земље. Након рата, приметни су покушаји да се поради више на социјалном учењу Православне цркве. Па ипак, озбиљни учинци на том пољу постигнути су тек делатношћу клера од деведесетих година прошлог, XX века, до данас. Први озбиљни документ који указује на новонастале економске и социјалне односе, те на потребу узајамног деловања руске државе и Цркве је обраћање Архиепископског сабора РПЦ 1992. године у коме се апелује на солидаризам и хуманост нарочито према слабима, сиромашнима и инвалидима.⁵²⁾ Већ овај документ, у форми препоруке, подстиче делатност цркве на пољу изградње општедруштвеног, а тиме и социјалног

49) Више о овоме у: S. Živanov, *Revolucija u Rusiji 1917. godine*, Naučna knjiga, Beograd, 1988, str. 16 и даље

50) “У писму у коме свештеник Григорије Петров пише митрополиту Антонију, почетком XX века, стоји и ово: *Горњи слојеви владају доњим; једна мала група – читавим народом. Ниже класе искључили сте из свега. Религију сте учинили својим slugом.*” (E. Венс: *Duh i život Pravoslavne crkve*, str. 151)

51) “Како примећује Н. А. Трофимчук Православна црква је играла улогу идеолошке санкције самодржавности власти, она се спојила са царизмом, претворила се у једног од ресора његовог бирократског апарата. (...) Православље је показивало равнодушност по питањима живота, друштва, подржавајући политику неједнакости и социјалног угњетавања које је спроводило царско самодржавље.” (*blog.b92.net/text/4251/Судбина%20хришћанског%20социјализма*)

52) http://www.dpr.ru/journal/journal_24_2.htm: “Пожалуй, первым крупным документом, где поднимались вопросы экономики, стало Обращение Архиепископского Собора Русской Православной Церкви, состоявшегося 31 марта - 4 апреля 1992 г.

учења. Као круна тог рада објављено је, 2000. године, *Социјално учење Руске православне цркве*. Овај зборник говори о: стваралачком раду као изразу сврхе човека,⁵³⁾ о минимуму средстава за људски живот,⁵⁴⁾ апелује на дела милосрђа,⁵⁵⁾ позива на солидаризам (богатих са сиромашнима, здравих са болеснима, радно способних са онемоћалима)...⁵⁶⁾ Руска православна црква је нарочито истакла значај сарадње цркве и државе у разним сферама живота које иако световне природе имају и моралну и општехришћанску димензију. То су: брига о слабима, хуманизација науке, старање о миру и очување животне средине, брига за културна и национална добра...⁵⁷⁾ Патријарх РПЦ Алексеј II у неколико наврата отворено је указивао да су за православну цркву управо човек и његов живот основ на коме треба градити економску, привредну и социјалну политику.⁵⁸⁾ Детаљнија разрада свих ових принципа још није приведена крају, она је, рекли бисмо, још увек у повоју. Па иако су све ове одредбе више начелног него конкретног карактера, оне у једном регулатор-

В этом пастырском послании говорилось: "Наше слово к власти предержащим - о людях, которые с тревогой думают сегодня о хлебе насущном. Сироты и инвалиды, пожилые люди и многодетные семьи, безработные и те, кто покинул обжитые места не по своей воле, должны быть окружены заботой. Ведь их страдания - это страдания всего народа, в котором, как и в теле человеческого, "страдает ли один член, страдают с ним все члены" (1 Кор. 12:26). Не надо забывать, что попечение о сирых и убогих - это первейший долг общества, мера достоинства и нравственного здоровья нации. Государство не должно бросать на произвол судьбы граждан своих. Иначе горькая чаша страданий неизбежно прольется на всех нас..." (Всеволод Чаплин: "Русская Православная Церковь и вопросы экономической этики", *Недвижимость и инвестиции*, 3/05, Москва, 2005)

- 53) Група аутора: *Основи социјалне концепције Руске православне цркве*, Беседа, Нови Сад, 2007, стр. 93.
- 54) Ibidem, стр. 89.
- 55) Ibidem, стр. 94: "Давање прилога спада у основне заповести које је Бог дао човеку (Сирах 7, 30-34)"
- 56) "Продолжая на земле служение Христа, Который отождествил Себя именно с обездоленными, Церковь всегда выступает в защиту безгласных и бессильных. Поэтому она призывает общество к справедливому распределению продуктов труда, при котором богатый поддерживает бедного, здоровый - больного, трудоспособный - престарелого. Духовное благополучие и самосохранение общества возможны лишь в том случае, если обеспечение жизни, здоровья и минимального благосостояния всех граждан считается безусловным приоритетом при распределении материальных средств." ("Основы социальной концепции Русской Православной Церкви", VI, 6)
- 57) <http://www.patriarchia.ru/db/text/141422.html>: "Основы социальной концепции Русской Православной Церкви"
- 58) http://www.dpr.ru/journal/journal_24_2.htm: "Церковь сегодня напоминает о том, что человеческая жизнь, здоровье и благосостояние граждан должны быть безусловным приоритетом при распределении материальных средств, при выработке экономической и социальной политики. Церковь заявляет, что невыплата денег, заработанных честным трудом, является преступлением перед человеком и грехом перед Богом" (Всеволод Чаплин: "Русская Православная Церковь и вопросы экономической этики", *Недвижимость и инвестиции*)

ном политичком систему обузданог економизма, имају своје (етичко) место примене.

5. Функције социјалне државе нашле су значајно,⁵⁹⁾ али различито место примене у ривалским хришћанско-конфесионалним политичким концептима.

Православно предање, које је заговарало симфонију власти цркве и цара, и у којој је теодулија остваривана тако што су сву извршну власт спроводили чиновници (чак и ону из делокруга црквених послова), подстицало је настанак, делатност и развој концепта социјалне државе. У таквом систему, у области социјалних функција, црква је тежила да помаже и надопуњује делатност државе.

Католичко предање напротив, баштинећи наслеђа Августина о две државе (земаљској и небеској), заговара концепт према коме би све функције социјалне политике биле у домену Цркве, јер је Црква та која је спроводник и тумач Божје државе. Међутим, са развојем неспутаног нововековног капиталистичког економизма, Католичка црква уводи корективе, којима, кроз стварање социјалног учења, настоји (и у доброј мери и успева) да део обавеза из области социјалне политике пребаци на државу, предузетнике и цивилни сектор. На тај начин су функције социјалне политике у великом обиму постале и функције социјалне државе.

Па ипак, најдаље у негирању социјалних функција државе иде протестантски политички приступ. Овај политички концепт настоји да ограничи деловање државе на најосновније, минималне функције, тзв. државе-чувара. Из те потребе јавила се и специфична протестантска архитектоника функција социјалне политике која негира њене државне појавне облике. Овде се ради о функцијама социјалне политике који су измештени у искључиву добровољну и невладину сферу тачно прецизираних и конкретних мера социјалне заштите.

Мњење о социјалној држави, о њеном значају и улози у друштву, тако се показује различито у зависности од конфесионалне традиције. Ово мњење често је последица различитих и често и ривалских конфесионалних предања, која супротстављају друштвене концепте из области: политике, права, економије и социјалних пи-

59) О значају функција социјалне државе у хришћанству видети у: Adele Lindenmeyr, Peter N. Stearn, "The Ethos of Charity in Imperial Russia", *Journal of Social History*, Vol.23, N 4/1990: 679-694, p.680: "(...) charity occupies a central place in all Christian doctrines, be they Orthodox, Roman Catholic, or Protestant, as the expression of Christians' love of God and their duty to love one another, as Christ commanded."

тања. Услед овога можемо закључити да је питање социјалне државе и њених функција нераскидиво повезано са цивилизацијским наслеђем, те да се без њега оно не може у потпуности сагледати.

ЛИТЕРАТУРА

- Aprcović, Boriša: *Starozavetni proroci-borci za socijalnu pravdu/magistarski rad*, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2004.
- Batarelo, John Vice: “Solidarnost iz Caritasove perspektive”, *Bogoslov-ska smotra*, br. 2/04, Zagreb, 2004.
- Benc, Ernest: *Duh i život Pravoslavne crkve*, Čigoja štampa, Beograd, 2004.
- Bilington, Džejms: *Ikona i sekira – istorija ruske kulture / jedno tumače-nje*, IRO Rad, Beograd, 1988.
- blog.b92.net/text/4251/Судбина%20хришћанског%20социјализма
- Богдановић, Димитрије: “Основи социјалне теологије Св. Јована Златоустог (III део)”, *Хришћанска мисао*, (5-8), Хиландарски фонд, Београд, 1996.
- Brand Vili, Palme Olaf: “Pisma i razgovori”, *Marksizam u svetu*, br. 4-5/77, Beograd, 1977.
- Verstraetan, John: “Socijalna misao Crkve kao tradicija”, *Obnovljeni ži-vot*, br. 1/03: 99-110, Zagreb, 2003.
- Vic George, Wilding Paul: *Ideology and Social Welfare*, Routledge and Kegan Paul, London, 1984.
- Vučo, Nikola: *Državna intervencija u privredi*, Savremena administraci-ja, Beograd, 1975.
- Григорије Низијански: “О стварању човека”, *Господе ко је човек – православна антропологија и тајна личности*: 7-90, Православна мисионарска школа А. Невски, Београд, 2001.
- Група аутора: *Основи социјалне концепције Руске православне цркве*, Беседа, Нови Сад, 2007.
- Документи:
  - – Lav XIII: *Rerum novarum*, Roma, 1891.
  - – Pio XI: *Quadregesimo anno*, città del Vaticano, 1931.
  - – Jovan Pavle II: *Laborem excensers*, città del Vaticano, 1981.
- Živanov, Savo: *Revolucija u Rusiji 1917. godine*, Naučna knjiga, Beo-grad, 1988.
- Kersbergen van, Kees: *Social Capitalism – A Study of Christian Democ-racy and the Welfare State*, Published by Routledge, 1995.
- Lindenmeyr Adele: “The Ethos of Charity in Imperial Russia”, *Journal of Social History*, Vol. 23, N 4/1990: 679-694.
- Мандзаридис, Георгије: *Социологија хришћанства*, Хришћански културни центар, Београд, 2004.

- Milosavljević, Milosav: “Socijalna politika”, *Sociološki leksikon*, Savremena administracija, Beograd, 1982.
- Milosavljević, Milosav: “Socijalna zaštita”, *Sociološki leksikon*, Savremena administracija, Beograd, 1982.
- Musolini, Benito: *O korporativnoj državi*, Štamparija Madžarevića, Beograd, 1937.
- Острогорски, Георгије: *Привреда и друштво у Византијском царству*, Просвета, Београд, 1969.
- Репско веће за правду и мир: “Socijalno učenje i aktivnosti Crkve”, *Osnove socijalnog učenja Katoličke crkve*, Beogradska nadbiskupija/Fondacija Konrad Adenauer, Beograd, 2006.
- Ступар, Михаило: “Социјалнополитичка концепција раног хришћанства – социјалнополитичка и социјалноправна доктрина Католичке цркве”, *Анали Правног факултета*, бр. 3-4, Београд, 1959.
- <http://www.patriarchia.ru/db/text/141422.html>: “Основы социальной концепции Русской Православной Церкви”, VI, 6, Москва, 2000.
- Christie Nancy, Gauvreau Michael: *The Protestant Churches and Social Welfare in Canada*, Published by McGill-Queen’s Press - MQUP, 2001.
- Чаплин, Всеволод: “Русская Православная Церковь и вопросы экономической этики”, *Недвижимость и инвестиции*, 3/05, Москва, 2005.

Vladan Stankovic

FUNCTIONS OF SOCIAL STATES IN CHRISTIAN

Summary

In this text author wrote on a phenomenon of basic functions of social state from the prism of both traditional and contemporary Christian political thought.

Key Words: functions of social state, social justice, Christianity